

ძველი ქართული მწერლობის მსოფლიო ლიტერატურული მნიშვნელობა და თარგმანის როლი

The Worldwide Role of Translation and Old Georgian Literature

ინგა კონიაშვილი - სტუ საინჟინრო ეკონომიკისა და მედიატექნოლოგიების ფაკ-ი
მასკომუნიკაციის სადოქტორო პროგრამა, დოქტორანტი

Ingakoniashvili27@gmail.com

Inga Koniashvili - Doctorate PhD, Georgian Technical University.

Faculty of Engineering, Economics Media Technologies
and Social Sciences Mass Communication Program

Ingakoniashvili27@gmail.com

აბსტრაქტი. სტატია ეხება ლიტერატურის, კერძოდ, ძველი ქართული ლიტერატურის მნიშვნელობას და მის ადგილს მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის სიაში და განიხილავს თარგმანს, როგორც მედიაციის საშუალებას კულტურული ტრანსფერის თვალსაზრისით.

სტატიაში აგრეთვე საუბარია ქართული მწერლობის, უძველესი ნიმუშის, ი. ცურტაველის „შუშანიკის წამების“ სოციო-კულტურულ და ენობრივ-ლიტერატურულ დანიშნულებაზე მსოფლიოს სამეცნიერო წრეებისა და ფართო საზოგადოებისთვის.

სტატიაში მოყვანილია ცნობები უცხოელი მეცნიერების მხრიდან ძველი ქართული მწერლობით დაინტერესების და „შუშანიკის წამების“ ადრეული და უახლესი თარგმანების შესახებ.

საკვანძო სიტყვები: ლიტერატურა, ძველი ქართული მწერლობა, კულტურული ტრანსფერი, თარგმანი, კომუნიკაცია, მედიაცია

Abstract. The article deals with the importance of literature, namely, old Georgian literature and its place in World Heritage Honours List and regards translation as a media means in respect of cultural transfer.

The article also mentions the prominence of “The Martyrdom of The Blessed Queen Shushanik” by I. Tsurtaveli as one of the oldest Georgian piece of literature; its socio-cultural and linguistic-literary priorities for world scientific and wide audiences.

The article introduces the excerpts from publications about the interest of cross-country and European scientists towards old Georgian literature as well as refers to the earlier and latest translations of “The Martyrdom of The Blessed Queen Shushanik.”

Key words: Literature, old Georgian literature, cultural transfer, translation, Communication, mediation

შესავალი: ლიტერატურა, როგორც კულტურის ნაწილი, ასახავს საზოგადოების ცხოვრების წესს, ქცევას, მრწამსს, ფასეულობებს და რაც მთავარია, ერთმანეთთან კომუნიკაციას და მის ფორმებს. შესაბამისად, მსოფლიო ლიტერატურაც მსოფლიო კულტურის ევოლუციის ისტორიის ამსახველია, რომელშიც ქართველმა ხალხმა თავისი წვლილი შეიტანა ლიტერატურის ბრწყინვალე ნიმუშებით. ქართული მწერლობის ისტორია ფეოდალური ხანის მწერლობით იწყება, რომელიც ძველ მწერლობად იწოდება და მეხუთედან მეცხრამეტე საუკუნემდე გრძელდება.[1] იგი მეცნიერულად საინტერესო და შინაარსობრივად მრავალფეროვან ორ დარგს მოიცავს. ესენია: სასულიერო და საერო მწერლობა.

ძირითადი ნაწილი: ქართული სასულიერო მწერლობა და ზოგადად, ქართული ქრისტიანობა განეკუთვნება ქრისტიანული ხანის აღმოსავლურ შტოს . იგი კულტურული თვალსაზრისით მეტად საინტერესოა მსოფლიო მასშტაბით, რადგან ეკონომიკური, პოლიტიკური თუ ეკონომიკური აღმავლობის სხვადასხვა საფეხურზე მოხდა ქართული ქრისტიანობის ფორმირება, რომელიც გადმოცემულია ქართულ ორიგინალურ და თარგმნილ სასულიერო –სალიტერატურო ნაწარმოებებში. [1] „როდესაც ბერლინის უნივერსიტეტის პროფესორი, ძველი საქრისტიანო მწერლობის სპეციალისტი, ა. ჰარნაკი, გაეცნო 1903 წელს ნ. მარის მიერ რუსულ ენაზე გამოცემულ წინასწარ ანგარიშს 1902 წელს მისი და ივ. ჯავახიშვილის მოგზაურობის შესახებ აღმოსავლეთში, იერუსალიმსა და სინას მთაზე, მან

პრუსიის მეცნიერებათა აკადემიის ორგანოში შემდეგი სიტყვები მოათავსა: „ამ ანგარიშიდან ნათლად ჩანს, რომ უძველეს ხალხთა უდიდეს ბერძნულ ქრისტიანულ ოჯახს ეკუთვნიან ქართველებიც. გამოჩნდებიან განა ჩვენში, გერმანიაში, ახალგაზრდა მეცნიერები, რომლებიც შეძლებენ, შეისწავლონ ენა, მწერლობა და ისტორია ამ ხალხისა, რომელსაც თავისი ძველი კულტურით, ძმური ნათესაობა ჰქონია ჩვენთან, და გაგვაცნონ ახლოს ეს საუნჯე.“ ეს „საუნჯე“ ყველასთვის მნიშვნელოვანია იქამდის, რომ დღეს არ შეიძლება ძველი ლიტერატურის ისტორიიდან დამუშავება არც ერთი საკითხისა, თუ სათანადო ანგარიში არ გაეწია ქართულ სალიტერატურო ძეგლებს.“ [2]

„ძველი ქართული მწერლობა უამრავ დოკუმენტს მოიცავს, რომელთა შესახებ არაერთი დოკუმენტაცია და სანდო წყარო არსებობს და რომელიც მდიდარი მასალით მნიშვნელოვან ღირებულებას წარმოადგენს მსოფლიო მეცნიერებისთვის. ქართველი მეცნიერების გარდა , მე-18 საუკუნიდან შეინიშნება ძველი ქართული მწერლობით დაინტერესება ისეთი ცნობილი ევროპელი მეცნიერებისა და ქართველოლოგებისა, როგორებიც იყვნენ ვენის უნივერსიტეტის პროფესორი Fr. Alter-ი , რომელმაც ვენაში გამოსცა თხზულება ‘Uber Georgianischen Literatur, რომელიც იყო ევროპელების მიერ ჩვენი ლიტერატურული მემკვიდრეობით პირველი დაინტერესება. M. Brosset, რომელმაც თარგმნა და ევროპელებისთვის ხელმისაწვდომი გახადა ქართული მწერლობის ზოგიერთი ნიმუში. ბელგიელი ორიენტალისტი P. Peeters-ი , რომელიც ეწეოდა აგიოგრაფიული ძეგლების მთარგმნელობით და კვლევით საქმიანობას ჟურნალ ‘ Analecta Bollandiana-ში’ ძირითადად ქართველთა გამოცემიდან ‘ Monumenta hagiographica Georgican ტ.1.რამოდენიმე ნაწარმოებს შორისაა მის მიერ გადათარგმნილი და დაბეჭდილი „შუშანიკის წამება.“ იგი თარგმნიდა ლათინურ ენაზე. ამერიკელი ორიენტალისტი , აკად. ნიკო მარის მოწაფე, 1918–20 წწ . ახლადდარსებული თბილისის უნივერსიტეტის, ხოლო შემდგომში

ჰარვარდის უნივერსიტეტის (აშშ) პროფესორი, R.P. Blake-ი. საზღვარგარეთ იბეჭდება მოკლე მიმოხილვები ქართულ ლიტერატურაზე, ამ მხრივ მნიშვნელოვანი წვლილი მიუძღვის Fr.N. Fink-ს, მან მოათავსა ესკიზი ისეთ წონად გამოცემაში, როგორიცაა 'Die Kultur der Gegenwart (1,7,1906), Die Orientalischen Literaturn-ის განყოფილებაში. ასევე აღსანიშნავია Die Georgischen Literaturn პროფ. ბაუმსტარკის (A. Baumstark), რომელიც წარმოადგენს მეცნიერული ქართველოლოგიის მიღწევებზე დაფუძნებულ ნაშრომს და ქართული მწერლობის მიმოხილვას დარგების მიხედვით, თუმცა ფინკის ნაშრომზე მეტად ნაკლები ცდომილებებით გამოირჩევა. მათ გვერდით ასევე აღსანიშნავია სტრასბურგის პროფესორის J. Karst-ის 'Literature Georgienne Chretienne,' რომელიც არის მოკლე მიმოხილვა ქართული ლიტერატურისა და შედგება ორი ნაწილისგან. პირველი მოიცავს საეკლესიო, ხოლო მეორე-საერო ლიტერატურას. აგიოგრაფიულ დარგში ცალკე თავადაა გამოყოფილი ლეგენდების ციკლი და მათ შორის სომხურ-ქართული (შუმანიკი, გობრონი). დასავლეთ ევროპაში ძველი ქართული მწერლობით დაინტერესებულია და შეისწავლის ბელგიელი, ლუვენის უნივერსიტეტის პროფესორი ჟ.გარიტი (G.Garitte). იგი კარგად ფლობს ძველქართულს და უკეთესად ერკვევა ძველ ქართულ ტექსტებში. იგი სხვადასხვა საკითხთან ერთად აქვეყნებს საინტერესო მასალებს ძველი ქართული მწერლობიდან ისეთ სამეცნიერო ორგანოებში, როგორებიცაა Le Museon, Analecta Bollandiana, Revue d Histoire Ecclesiastique, Corpus scriptorum christianorum orientalium.“[2]

აქვე არ შეიძლება არ ვახსენოთ რომში მოღვაწე ქართველი მკვლევარი მ. თარხნიშვილი, რომელიც Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium-ის გამომცემლობაში ქართულ სექტორს კურირებდა, მოეპოვება არაერთი ნარკვევი ქართველოლოგიის ცალკეულ საკითხებზე და სოლიდური გამოცემები, რომელთა შორის აღსანიშნავია 1956 წელს გამოცემული Geschichte der kirchlichen Georgischen Literatur auf Grund des ersten Bandes der Georgischen Literaturgeschichte von K. kekelidze . Bearbeitet von M. Tarchnisvili in Verbindung mit Dr. Julius Assfalg. ეს შრომა წარმოადგენს კ. კეკელიძის „ქართული ლიტერატურის ისტორიის“ პირველი ტომის თარგმანს. მიუხედავად ავტორის ბევრი საკუთარი მოსაზრებისა, იგი საინტერესო მასალას წარმოადგენს მკვლევართათვის.“ [3]

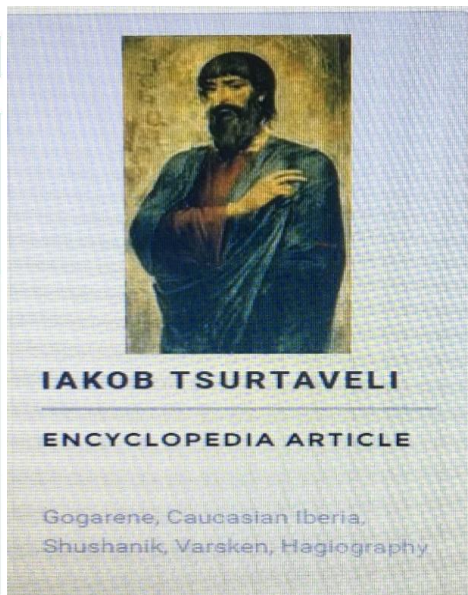
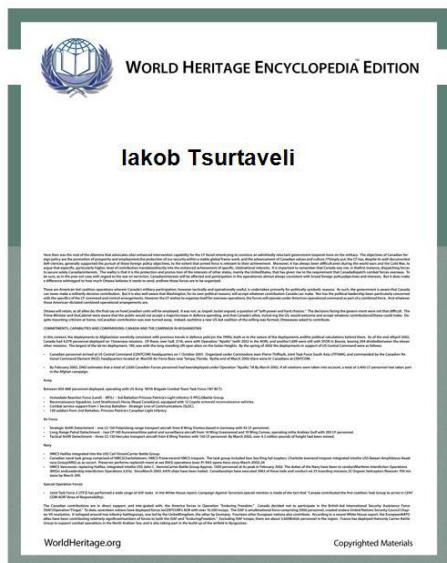
ინგლისელი ქართველოლოგი, პროფ. დონალდ რეიფილდი, თავის წიგნში 'The Literature of Georgia' („ქართული ლიტერატურის ისტორია“) [4] საუბრობს წმინდანთა ქართული ორიგინალური თარგმანების, როგორც კულტურული ფასეულობების შესახებ და დასძენს, რომ მიუხედავად მათი დიდი მნიშვნელობისა, ჩვენამდე მოღწეული ადრეული ლიტერატურული ტექსტი არის ძლიერი ჰაგიოგრაფიული ნარატივი „წამება წმიდისა შუმანიკისი

დედოფლისაჲ.“ (The Passion of Queen Saint Shushanik “). თანამდეროვე ხედვით ნარატივი აღწერს ქალს, რომელმაც შური იძია შეუპოვრობით მოძალადე მჩაგვრელზე. გარდა იმისა რომ ტექსტი დიდი ოსტატობითა დაწერილი, მას გააჩნია უდიდესი ისტორიული და სოციოლოგიური ღირებულება. (გვ.42-43)

„შუშანიკის წამება“ შეტანილია მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის ენციკლოპედიაში. (იხ. ილუსტ. 1).



Project Gutenberg Self-Publishing Press
Contemporary Books and Poetry for the Independent Reader



ილუსტ.1

როგორც ვხედვთ, ქართული მწერლობით, კერძოდ, ძველი ქართული მწერლობით, გამოწვეული ინტერესი საკმაოდ მაღალია. ამას განაპირობებს ის ფაქტიც, რომ საქრისტიანო სალიტერატურო ძეგლების არსებობის შესახებ პირველი ცნობა მეხუთე საუკუნეს განეკუთვნება. მეხუთე საუკუნის ოთხმოციანი წლების დასაწყისში ქართულ ენაზე დაიწერა ქართული ორიგინალური თხზულება იაკობ ცურტაველის „შუშანიკის მარტილობა.“ ჰაგიოგრაფიული ძეგლი თავისი მხატვრული დონით, მოქნილი ენით და სხარტი და გემოვნებიანი სტილით, უდაოდ ჩვენი ერის მდიდარ ლიტერატურულ წარულებს და მემკვიდრეობაზე მიგვანიშნებს. მაგალითად, V-VI სს. მეხუთე -მეექვსე საუკუნეებში ქართული მწერლობის არსებობას ადასტურებს უცხოელთა დამოწმებაც ,რომელთა მიხედვითაც ქართველთა მწიგნობრობას იცნობდნენ არა მარტო მეზობელი , არამედ სხვა ერებიც.

როგორც ვხედავთ , ქართული მწერლობა ინტერესის საგანს წარმოადგენდა ჯერ კიდევ მრავალი საუკუნის წინ, რომლის პოპულარობა განაპირობა მთარგმნელობითმა საქმიანობამ, როგორც სხვადასხვა კულტურათა შორის კომუნიკაციის საშუალებამ.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, რომ ქართული ლიტერატურით უცხოელთა დაინტერესებამ თავისთავად წარმოშვა თარგმანების შექმნის საჭიროება.

თარგმანი ერთ-ერთი უძველესი ლინგვისტური ფენომენია. თარგმანის მთავარი ღირსება მდგომარეობს ორი სხვადასხვა კულტურისა და ენის მატარებელს შორის კომუნიკაციის დამყარებაში. მთარგმნელობითი საქმიანობა ხელს უწყობს საზოგადოების განვითარებას, ეკონომიკურ ზრდას და კულტურულ კომუნიკაციას. ამ თვალსაზრისით სოციალური ბუნება ერთ-ერთი მთავარი მახასიათებელია თარგმანისთვის.

ი.ცურტაველის „შუშანიკის წამება“ თავისი მრავალპლანიანობის გამო რამდენჯერმე ითარგმნა სხვადასხვა ენაზე. საზოგადოებისათვის „შუშანიკის წამების“ ინგლისური თარგმანის ორი ვერსიაა ცნობილი -პროფ .დევიდ ლანგისა დ ელიზაბეტ ფულერის,რომელიც შედის 1983 წელს გამოცემულ საიუბილეო გამოცემაში მესამე ვერსია კი ეკუთვნის ქართველ მთარგმნელს ჯუმბერ ჩოლობარგიას, რომელიც 2006 წელს გამოიცა .

არცთუ დიდხნის წინ კი პრესამ და ტელევიზიამ გააშუქა კიდევ ერთი კულტურული მოვლენა : 2019 წლის 17 მაისს საქართველოს საელჩოში შედგა „შუშანიკის წამების“ ჰოლანდიური თარგმანის პრეზენტაცია. თარგმანი ეკუთვნის არჩილ ჯავახაძეს.[5] ქართული ლიტერატურისა და კულტურის გაცნობა ჰოლანდიელი საზოგადოებისთვის მნიშვნელოვანი მოვლენაა ქართველი და ჰოლანდიელი ხალხების კულტურულ ურთიერთობებში. მთარგმნელმა ისაუბრა ნაწარმოების იდეურ ღირსებაზე , მის კულტურულ და ისტორიულ ღირებულებაზე ხალხთა შორის ურთიერთობის თვალსაზრისით. ა. ჯავახაძემ ასევე წარმოადგინა ქართულად თარგმნილი წიგნის პრეზენტაცია:“ ბერნარდი-ნიდერლანდების სამეფოს პრინცი.“ არჩილ ჯავახაძეს ასევე თარგმნილი აქვს კ. გამსახურდიას „დიდოსტატის მარჯვენა,“ დ.ტურაშვილის „ტყეების მეფე- ლეგენდები დავით აღმაშენებელზე,“ გ. ოდიშარის „პრეზიდენტის კატა.“ იგი ასევე ავტორია პირველი ნიდერლანდურ-ქართული და ქართულ -ნიდერლანდური ლექსიკონისა. პრეზენტაციის გარდა, საელჩოში ჩატარდა ქართული დამწერლობისადმი მიძღვნილი გამოფენა, სადაც წარმოდგენილი იყო ქართული ანბანი: ასომთავრული, ნუსხური და მხედრული. პრეზენტაციას ასევე ესწრებოდნენ ნიდერლანდების საგანმანათლებლო ინსტიტუციების ქართული დიასპორის წარმომადგენლები. (იხ.ილუსტ.2)



On May 17, presentation of the first extant piece of Georgian literature "The Martyrdom of the Holy Queen Shushanik" translated into Dutch language for the first time was organized at the Embassy of Georgia.

"The Martyrdom of the Holy Queen Shushanik" purported to have been written in 5th Century between 476 and 483. The author is Iakob Tsurtaveli, a contemporary and participant of the events described in this hagiographic novel.

The Ambassador of Georgia H.E. George Sharvashidze welcomed the audience and thanked the translator Artchil Djavakhadze for introducing Georgian literature to Dutch society.



ილუსტ.2

ბ-ნ არჩილ ჯავახაძის მიერ ნიდერლანდურ ენაზე თარგმნილი „შუშანიკის წამების „ თარგმანის შესახებ დავუკავშირდი პატივცემულ მთარგმნელს სოციალური ქსელის მეშვეობით და ვთხოვე მოეწოდებინა ინფორმაცია გამომხატურებების თაობაზე, რაზედაც სიამოვნებით დამთანხმდა და მომწერა შემდეგი [6] :

“შუშანიკის წამებასთან” დაკავშირებით ვესაუბრე ენათმეცნიერების დოქტორს, ნიდერლანდისტს ბატონ ბერტ ჰოფმანს (Bert Hofman), თეოლოგიის და ეკონომიკის დოქტორს, ტილბურგის უნივერსიტეტის პროფესორს ბატონ იოჰან გრააფლანდს (Johan Graafland) და ტილბურგის უნივერსიტეტის მკვლევარ-ფსიქოლოგს ქალბატონ თინეკე ჰაგენს (Tineke Hagen).

საინტერესო საუბარი შედგა ბატონ ბერტ ჰოფმანთან. იგი ძალიან გაცოცხდა, როცა გაიგო, რომ “შუშანიკის წამება” წარმოადგენს დღემდე შემორჩენილ პირველ ქართულ ლიტერატურულ ნაწარმოებს. მისი აზრით, ეს ალბათ მე-18 საუკუნეში იქნებოდა დაწერილი, რადგან თავად მაღალი კულტურის მქონე ნიდერლანდებში პირველი ნაწარმოები დაახლოებით მე-12 საუკუნეში შეიქმნა. მისთვის გასაცხადი იყო, რომ ეს ნაწარმოები მე-5 საუკუნეში იქნა დაწერილი, თანაც ისეთი გასაგები ლიტერატურული ენით, რომ დღესაც კი სრულიად გასაგებია ამ ნაწარმოების სულისკვეთება. ნაწარმოების თემა დღესაც აქტუალურია მსოფლიოში.

ბატონმა იოჰან გრაფლანდმა აღნიშნა, თვით ნაწარმოებიდან ჩანს, რომ უკვე მე-5 საუკუნეში სახარება საქართველოში ცნობილი იყო ფართო მასებისთვის და ისინი საუბრებში მის ციტირებასაც კი ახდენდნენ. ეს ნიშნავს იმას, რომ ამ დროისთვის სახარება უკვე კარგა ხანია ქართულ ენაზე უნდა ყოფილიყო ნათარგმნი. აგრეთვე ნათელია, რომ საქართველო უკვე კარგად ჩამოყალიბებული სახელმწიფო იყო თავისი სტრუქტურებით. ამ ნაწარმოების მაღალი ლიტერატურული დონიდან გამომდინარე, შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ქართულ ენაზე წინაქრისტიანული ლიტერატურაც უნდა ყოფილიყო შექმნილი.

ქალბატონმა თინეკე ჰაგენმა განსაკუთრებით აღნიშნა ნაწარმოებში მოყვანილი ფსიქოლოგიური პორტრეტების მაღალ დონეზე აღწერა. თავად ნაწარმოები ისე თავისუფლად და გასაგებად იკითხება, თითქოს იგი რამდენიმე ათეული წლის წინ ყოფილიყოს შექმნილი.

ბრაზანტის (ნიდერლანდების პროვინცია) ეპისკოპოსმა გერარდ დე კორტემ (Gerard de Korte) აღნიშნა, რომ ამ ნაწარმოების ნიდერლანდური თარგმანი მისთვის დიდ საჩუქარს წარმოადგენს, რადგან აქ აღწერილია ერთ-ერთი უძველესი ქრისტიანული სახელმწიფოს ისტორია და ბრძოლა რწმენის სიწმინდისა და განმტკიცებისთვის.

დასკვნა: ზემოაღნიშნული მოვლენა კიდევ ერთხელ გვაფიქრებინებს, რომ თარგმანის სოციოლოგია დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს ემპირიულ მასალებს მთარგმნელობით საქმიანობაში. ამ მასალების აღწერისა და ანალიზის საშუალებით, ჩვენ შესაძლებლობა გვძლევს ავთენტურად წარმოვადგინოთ მთარგმნელობითი საქმიანობის მრავალფეროვანი სქემები, რაც ხელს შეუწყობს კულტურათა ტრანსფერს და ეფექტურ კომუნიკაციას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. „ქართული ლიტერატურის ისტორია“ ექვსტომეული საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი. ტ.1 „ძველი ქართული სასულიერო მწერლობა.“
2. ბარამიძე აღ., „ქართული ლიტერატურის ისტორია გერმანულ ენაზე“ „ნარკვევები ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან“ IX (ავტორის შრომების კრებული) „მეცნიერება“ თბილისი 1997 .
3. თურნავა, ს. „ფრანგული უნივერსალიები ენციკლოპედიის ფურცლებზე“ გაზეთი „ლიტერატურული საქართველო“ 7 იანვარი, 1972წ. N1 (1794) .
4. 51. Rayfield Donald, THE LITERATURE OF GEORGIA ქართული ლიტერატურის ისტორია A HISTORY Second revised edition Published in the UK in 2000 by CURZON PRESS England CAUCASUS WORLD.
5. www.netherlands.mfa.gov.ge : Presentation of the Dutch translation of The Martyrdom of the Holy Queen Shushanik.
6. https://www.facebook.com/photo/?fbid=10211823204594368&set=a.10202064742438913&_tn_=%3C